

АНАМАСТЫКОН СУЧАСНЫХ БЕЛАРУСКИХ АЎТАРСКИХ КАЗАК

Саўчук Д.В.

УА “Брэсцкі дзяржаўны ўніверсітэт імя А.С. Пушкіна”

Анатацыя. У артыкуле разглядаюцца складнікі анамастычнай прасторы аўтарскіх казак Надзеі Ясмінска, Раісы Баравіковай, Ганны Янкуты. Аналізуюцца гаваркія асабовыя імёны і мянушкі персанажаў. Даследавана інфармацыя экстралінгвістычнага характару “фонавых” онімаў: фітонімаў, касмонімаў, эргонімаў. Вызначаны асноўныя заканамернасці ў выбары і ўжыванні паэтонімаў у аўтарскіх казках.

Ключавыя словы: антрапонім, гаваркое імя, мянушка, фітонім, заонім, міфонім, касмонім.

Сучасныя беларускія пісьменніцы Раіса Баравікова, Ганна Янкута і Надзея Ясмінска плённа працуюць у жанры аўтарскай казкі – мастацкага твора, які грунтуецца на выдумцы, адрасаваны дзецям і дарослым чытачам, у рознай ступені суадносны з фальклорнай першаасновай, выконвае забаўляльную, павучальную, адукацыйную і іншыя функцыі. Сучасная казка па-новаму раскрывае чытачу свет: разгадвае таямніцы прыроды, дапамагае зразумець чалавечыя характары, дазваляе разабрацца ў людскіх адносінах: “У чароўных казак няма каранёў – у іх ёсць крылы. Яны лётаюць па свеце, нябачныя для ўсіх. Сядаюць на спіну ветру, слізгочуць па вясёлцы, абганяюць хмары. З людзьмі, да якіх дакраналася казка, адбывалася свая гісторыя. Ім адкрывалася маленькая мудрасць” [3, с. 3]. Ствараючы яркія і запамінальныя карціны жыцця, пісьменніцы ўмела выкарыстоўваюць вобразна-выяўленчыя магчымасці такога

насычанага культурна-гістарычнай інфармацыяй складніка мовы, як уласныя імёны.

Мэта прадстаўленай працы – выяўленне вобразных кампанентаў, што ляжаць у аснове паэтонімаў, і ўстанаўленне характару экстралінгвістычных прымет, што знайшлі адлюстраванне ў анамастыконе сучасных аўтарскіх казак. Актуальнасць праведзенага даследавання абумоўлена асаблівай увагай сучаснага мовазнаўства да мастацкага тэксту ў цэлым і да функцыянавання паэтонімаў у мастацкіх творах, да вывучэння ролі імёнаў уласных у стварэнні мастацкіх вобразаў, а таксама недастатковай (пераважна – фрагментарнай) вывучанасцю анамастыкону сучасных беларускіх аўтарскіх казак.

У цэнтры казак – вобразы дзяцей і дарослых, іх стасункі. Таму асноўнае месца ў анамастыконе твораў займаюць **антрапонімы**. Найперш гэта **гаваркія імёны**, якія не толькі называюць персанажаў, але і малююць партрэт героя, характарызуюць яго маральныя якасці, паводзіны. Так, замалёўкай знешнасці хлопчыка-малечы з’яўляецца мянушка **Юзік-Гузік**: “*Да яго нават прычпілася мянушка Юзік-Гузік, бо ў дзіцячым садку ён быў самы нізкі і худзенькі*” [4, с. 12]. Партрэтам маленькай прыгажуні з залатымі валасамі, пакрытай вяснянкамі, з’яўляецца празванне **Ася-Дзьмухавец**: “*Такую пацешную мянушку ёй далі таму, што яе рудыя валасы адлівалі на сонцы яркім золатам. А на тварыку красавалася мноства вяснянак. Ася была прыгожанькая і смешная*” [3, с. 12]. У імені **Дзіўны Снадар з Парасонам** утрымліваюцца звесткі пра сучаснага чараўніка, які перамяшчаецца ў паветры не на мяцёлцы, як звычайныя чарадзеі, а на парасоне: “*Гэта быў снадар з маладым, гладка паголенным тварам, і ў кутках яго вачэй смяліся добрыя зморшчынкі. Абрануты ён быў вельмі дзіўна: старамодны капялюш,*

шэры плашч, з-пад якога відаць быў строй з мятлікам, смешныя чаравікі з доўгімі насамі. Чалавек трымаў раскрыты парасон – ды што там трымаў! Ён проста вісеў на ім у паветры, без якога-небудзь апірышча: «Гэта новы сродак перасоўвання. Большасць маіх знаёмых дагэтуль аддаюць перавагу мяцёлцы. Але я ад яе адмовіўся – страшна нязручна, скажу вам, ды і застудзіцца лёгка» [3, с. 11].

Успрыманне навакольнага свету дзіцем характарызуецца імкненнем “ачалавечыць” яго: рэкі, дрэвы, кветкі, зёлкі і інш. Пісьменніцы дапамагаюць дзецям услухацца ў іх назвы і разгадаць таямніцы даўніх найменняў, у якіх “хаваюцца” найцікавейшыя гісторыі. **Змеегалоўнік Руйша** – расліна, кветкі якой нагадваюць змяіную галаву. У назве – звесткі пра істоту са змяінай галавой, якая прыляцела з маленечкай планеты на ўскрайку Галактыкі [1, с. 6]. **Сон лугавы** – дзівосная расліна, якая вырасла з ліловай пацеркі. Пацерка-рухавік належала Лоры, жыхарцы планеты Зямля-2. Іншапланецянка захацела паляцець на Зямлю, але падчас палету сілы ядра Зямлі-2 пакінулі яе і яна заснула назаўсёды [1, с. 43]. **Венерын чаравічак** – расліна, кветкі якой падобныя да боцікі багіні прыгажосці і кахання. Венера – жыхарка далёкай планеты з сузор’я Цяльца. Прыгажуня-іншапланецянка папрасілася наведаць Зямлю, але зямны клімат і сонечныя промні пачалі шкодзіць ёй. І аднойчы яна схавалася пад дрэвам. Там Венера пратварылася ў попел, засталіся толькі яе зіхоткія жоўценькія чаравічкі [1, с. 11]. На старонках “Казак астранаўта” сустракаюцца гаваркія **касмонімы** – назвы планет, зорак і зорных сістэм, рэальных і створаных фантазіяй пісьменніцы. Так, прыродныя ўмовы планеты акрэслівае найменне **Планета Пясчаных Ураганаў** [1, с. 76]. **Планета Санфіраў** – планета з раўніннай камяніста-пясчанай паверхняй, на якой мігцяць блакітныя кропкі (ланцужкі гор). Менавіта гэтыя кропачкі і параўноўваюць з

сапфірамі [1, с. 78]. *Зялёная планета* – планета, дзе ўсё мае зялёны колер: зялёная кара дрэў, зялёнае лісце, зялёныя пялёсткі кветак [1, с. 17]. *Планета Шэрай Непрыветлівасці* – планета з паветрам і вадой, але шэрая і сумная [1, с. 107]. Пашырыць кругагляд дзіцяці аповед пісьменніцы пра гісторыю назваў сапраўдных планет. Назва сузор’я *Шалі* прыйшла са старажытнага Вавілона. Астролагі падчас назірання за Сонцам заўважылі, што калі сонца знаходзіцца ў гэтым сузор’і, то на Зямлі дзень пачынае раўняцца ночы. Атрымліваецца – раўнавага [1, с. 47]. Назву сузор’я *Дзевы* далі яшчэ ў старажытным Егіпце. З’яўленне сузор’я на вечаровым небе сведчыла, што надышоў час збору ўраджаю. На палетках працавалі пераважна жанчыны – *дзевы*. Адсюль і пайшла назва. *Спіка* – самая прыкметная зорка гэтага сузор’я — у перакладзе з лацінскай мовы азначае “*колас*” [1, с. 27].

Імёны персанажаў твора Ганны Янкуты “Кот Шпрот і таямніцы атракцыёнаў” часцей за ўсё матываваныя словаўтваральна, фанетычна і семантычна. Так, рыфмаванымі імёнамі надзелены прывіды *Мара-Кашмара* і *Жан-Жах*. На сустрэчы з маленькімі і дарослымі чытачамі ў Брэсцкай абласной бібліятэцы пісьменніца заўважыла, што дастаткова часта яна падбірае рыфмаваныя празванні-паэтонімы сваім героям. Так, важнымі дзейнымі асобамі твора з’яўляюцца кот і вераб’і. Іх найменні – **заонімы** – таксама рыфмаваныя імёны: *кот Шпрот* і вераб’і *Чык* і *Чырык*.

Рэальнасць падзей, якія разгортваюцца ў сучасным Мінску, Г. Янкута перадае праз ужыванне **тапонімаў** (*Камароўка*, завулак *Калініна*, парк *Чалюскінцаў*), **прагматонімаў** (шапікі “*Марозіва*”, “*Квас*”, “*Салодкая вата*”, атракцыёны “*Калабок*”, “*Катальная горка*”, “*Джамба Джэт*”, “*Вальс*” , “*Ладдзя*”, “*Фараон*”, “*Аўтадром*”) і інш. Звычайны горад аказваецца населеным

фантастычнымі істотамі. Іх найменні-**міфонімы** адносяцца да ліку гаваркіх імён: “*Атракцыёнавік! Я ведаю: калі ёсць Лесавік і Паркавік, то ў атракцыёнах мусіць жыць Атракцыёнавік! Нехта ж мусіць сачыць, каб дзеці не вывальваліся з кабінак, круцячыся ўніз галавой на якой-небудзь галавакрутнай горцы*” [2, с. 43].

На старонках твораў Раісы Баравіковай, Ганны Янкуты і Надзеі Ясмінска **гаваркія ўласныя імёны** з’яўляюцца сродкам, які стварае запамінальныя партрэты герояў, замалёўкі жыцця Зямлі і іншых планет, карціны сучаснасці і захапляльнай будучыні. Адметнымі рысамі анамастыкону аўтарскіх казак з’яўляецца перавага **гаваркіх паэтонімаў**, якія могуць ярка, запамінальна і лаканічна паказаць знешняе аблічча, маральныя якасці, маўленне герояў, апісаць з’явы навакольнага свету.

ЛІТАРАТУРА

1. Баравікова, Р. Казкі астранаўта / Р. Баравікова. – Мінск : Літаратура і Искусство, 2006. – 160 с.
2. Янкута, Г. Кот Шпрот і тамніца атракцыёнаў / Г. Янкута. – Мінск : А. М. Янушкевіч, 2018. – 64 с.
3. Ясмінска Н. Дом Цікаўных казак / Н. Ясмінска. – Мінск : Галіяфы, 2018. – 72 с.
4. Ясмінска, Н. Сподачак для цмока / Н. Ясмінска. – Мінск : Кнігазбор, 2020. – 40 с.